

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Muvatta'da Mevkûf Hadis ve Hadis İlmi Açısından
Değerlendirilmesi

Mawqûf Ḥadīth in Muwatta and Its Evaluation in Terms of Ḥadīth
Science

Yazar / Author

Fahri HOŞAB

Dr. Öğr. Üyesi, KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri

Anabilim Dalı, Kahramanmaraş / TÜRKİYE

fahrihosab@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5380-4166>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi/ Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 30/09/2020

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 21/12/2020

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 18 **Sayı/Issue:** 36 **Sayfa /Page:** 101-131

Atıf/Citation: Hoşab, Fahri. "Muvatta'da Mevkûf Hadis ve Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (Aralık 2020), 101-131 <https://doi.org/10.35209/ksuifd.802678>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Muvatta'da Mevkûf Hadis ve Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi

Öz

Muvatta', Mâlik b. Enes tarafından te'lif edilmiş, sahih rivâyetleri ihtiva eden bir hadis ve fıkıh kaynağıdır. Eserde, önemli miktarda mevkûf hadis de yer almaktadır. *Muvatta'*da yer alan mevkûf hadislerden bazıları hükmen merfûdur. Müellif Mâlik b. Enes ve onun görüşlerini benimseyenlere göre *Muvatta'*daki bütün hadisler, dolayısıyla muhtevastındaki mevkûf hadisler sahihtir. Müellifin fikhî mülâhazayla tasnif ettiği eserinde merfû hadisler kadar mevkûf hadislere de yer vermesi, sahâbi kavline verdiği önemi göstermektedir. O, *Muvatta'*da birçok hükme mesned olarak sahâbi içtihadına yer vermekte, bazen merfû rivâyete rağmen farklı deliller bulunmasından dolayı mevkûf rivâyeti tercih etmektedir. Müellif, bazen de sıhhat şartlarına uyan bazı mevkûf hadislere eserinde yer vermesine rağmen, Kur'an ve diğer hadislerdeki delilleri göz önüne alarak farklı bir hükme varmış ve onlarla amel etmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Muvatta', Mevkûf hadis, Rivâyetü'l-hadîs, Dirâyetü'l-hadîs, Fıkhü'l-Hadis.

Mawqûf Hadîth in Muwatta and Its Evaluation in Terms of Hadîth Science

Abstract

Al-Muwatta is a source of hadîth and fiqh, which contains sahih narrations and was quoted by Mâlik b. Anas. There is a significant amount of mawqûf hadîths in the al-Muwatta and some of them are marfû' hadîths. According to the author Mâlik b. Anas and those who adopt his views, all the hadiths in al-Muwatta, and therefore the mawqûf hadîths in their content are sahihs. The fact that the author has included mawqûf hadîths as well as marfû' hadîths in his work, which he wrote with fikhî purpose, shows the importance he attaches to the word of the Companions. He uses the Companions' view as a basis for many judgments in al-Muwatta, and sometimes he prefers the mawqûf narration due to the presence of diffe-

rent evidence despite the marfû' narrations. Although the author sometimes includes some mawqûf ḥadīths in his work that comply with the conditions of health, he came to a different judgment by taking the evidence in the Qur'ān and other ḥadīths into consideration and did not act with them.

Keywords: Ḥadīth, al-Muwaṭṭa, mawqûf ḥadīth, riwāyah al-ḥadīth, dirāyah al-ḥadīth, fiqh al-ḥadīth

Giriş

Muvatta', Mâlik b. Enes (v. 179/795) tarafından te'lif edilmiş, sahih rivâyetleri ihtiva eden bir hadis ve fıkıh kaynağıdır. Müellif eserinde Hz. Peygamber'in hadisleri (merfû hadis) ile birlikte Medine ehlinin amelini/uygulamasını da ihtiva eden sahâbe re'yi (mevkûf hadis) ve tâbiî fetvalarını (maktû hadis) derlemiştir. Eser, muhaddis ve fakihlerce, tertib ve muhteva açısından "musannef" türü eser, hadis rivâyet ilmi (rivâyetü'l-ḥadīs) açısından temel kaynaklar arasında, sıhhat/makbuliyet (dirâyetü'l-ḥadīs) açısından en sahih kaynaklardan biri, hadislerin fikhını ve uygulamasını ortaya koyma (fikhü'l-ḥadīs) açısından da önemli bir müracaat kaynağı olarak değerlendirilmiştir.¹

*Muvatta'*da yer alan rivâyetlerin önemli bir kısmı diğer temel hadis kaynaklarında da yer almaktadır. Bu kaynaklar arasında sadece Buhârî'nin (v. 256/870) *Sahih*'inde mükerrerlerle birlikte 600 civarında *Muvatta'* rivâyeti yer almaktadır.² Bu tespit, eserin ve müellifinin, sonraki tarihler ve devirdeki te'liflerin ve müelliflerinin önemli rivâyet kaynaklarından birisi olduğunu göstermektedir.

*Muvatta'*nın muhtevası incelendiğinde müellif Mâlik b. Enes'in merfû sahih/makbul hadislerin fikhını ve uygulamasını yine sıhhatli mevkûf ve maktû rivâyetlerden de istifade ederek ortaya koymayı hedeflediği görülmektedir. Müellif, merfû hadislerin doğru anlaşılması ve uygulanması maksadına yönelik olarak sahâbe ve tâbiilerin

¹ Muvatta' ile ilgili geniş bilgi için bk. Yaşar Kandemir, "el-Muvatta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/416-418.

² Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları* (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2000), 315.

beyan/re'y/fetva/içtihatlarına kıymet atfetmiş, eserinde bölüm (kitâb) içinde yer alan alt konu (bâb) başlıklarında merfû hadislerden sonra râvi tabakatı ve önem sırasına göre mevkûf, peşinden maktû rivâyetlere yer vererek re'yini bunlar üzerine bina etmiştir. Eserin muhtevasındaki tertip, merfû hadislerle mevkûf ve maktû hadisler arasındaki ilişkiyi de ortaya koymaktadır.³

Makalenin konusu olan *Muvatta*'daki mevkûf hadisler, makalenin akışı içerisinde Hadis ilmi açısından bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Eserdeki mevkûf rivâyetlerin Hadis ilmi açısından değerlendirilmesine geçmeden önce hadis rivâyetinde merfû-merkûf ilişkisine kısaca değinmekte fayda vardır.

Hadis ilminde mevkûf hadise önem kazandıran husus, merfû hadisle olan ilişkisidir. Bir rivâyet “merfû” olarak vasıflandırıldığında Allah resûlüne aidiyeti belirtilmiş olur.⁴ Hadisler, Allah resûlüne açıkça (tasrîhan) veya dolaylı (hükmen) şekilde nisbet edilebilir. Bir söz, fiil veya takriri açıkça ve doğrudan Hz. Peygamber'e izafe eden rivâyetler “tasrîhan merfû” olarak vasıflandırılmıştır.⁵

Muhaddislerin ekserisi, Allah resûlünün vefatından sonra söylenmiş olsa da, sahâbenin, “Bu hususta sünnet şöyledir.”; “Şöyle yapmak sünnettendir.”; “Şunu yapmamız emredildi/yasaklandı.”; “Hz. Peygamber zamanında şöyle derdik/denirdi/yapardık.”, “Şunda

³ Hadis kaynaklarında merfû ve mevkûf hadisler arasındaki ilişkiye yer veren akademik çalışmalar için bk. Sabri Çap, *Hadis İlminde Merfû-Mevkûf İlişkisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008); Mehmet Ali Büyükkara, *Mevkûf Hadisler ve Değeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993); Muhammet Yılmaz, *Mevkûf Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994); Smain Khalidi, *İmâm Mâlik ve Muvatta' Adlı Eseri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002); Recep Özdemir, *İmâm Malik ve Sahâbe Kavline Yaklaşımı*, (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012); Rahile Yılmaz, *Modern Hadis Tartışmaları Bağlamında Muvatta'daki Mürsel Rivâyetler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014).

⁴ Talat Koçyiğit, *Hadis İstilahları* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980), 217; Abdullah Aydın, “Merfû”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/180-181.

⁵ Bk. Aydın, “Merfû”, 29/180; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, 217.

⁶ Aydın, “Merfû”, 29/180.

bir sakınca görmezdik.” şeklindeki beyanlarını hükmen merfû olarak değerlendirmiştir.⁷ Âlimlerin çoğu bu tür rivâyetleri merfû hükümünde mevkûf kabul ederken⁸ İbnü's-Salâh (v. 643/1245), mevkûf sınıfında değerlendirir.⁹ Bunun yanında, sahâbiye ait, küfür ve isyan sebepleri, âyetlerin nüzûl sebebi¹⁰ veya yapılması hususî bir sevap yahut ceza gerektiren ameller ve insan aklı ile bilinemeyecek, içtihad mevzuu da olamayacak bilgiler sınıfından olan geçmiş ve gelecek zamanla ilgili açıklamalar da İsrâiliyat kaynaklı olmamak şartıyla muhaddislerin ekserisine göre hükmen merfûdur.¹¹

Mevkûf hadis ise ıstılah olarak, “isnadın Allah resûlüne ulaşmadan sahâbîde durması/durdurulması” şeklinde tarif edilmiş ve sahâbenin söz, fiil ve takrirlerine dair rivâyetlere bu isim verilmiştir. Bu tarife göre; bir râvinin, “Falan sahâbî şöyle dedi/şunu yaptı/yanında şöyle bir hâdis meydana gelince sükût etti.” ifadeleriyle naklettiği rivâyetler mevkûftur.¹²

Muhaddislerce, Allah resûlünün, ümmetinin en hayırlı nesli olarak vasıflandırdığı sahâbenin¹³ sözleri ve amelleri hususî bir değerlendirmeye tâbi tutulmuş ve merfû hadisler gibi tedvin edilip isnad sistemiyle nakledilmiştir.¹⁴ “Hadis” ıstılahını Hz. Peygamber'in söz, fiil ve muâmelâtını ifade için kullanan muhaddisler, sahâbîlerin beyan ve tatbikatında hadis olması muhtemel kavil veya fiiller bulunabileceğini değerlendirerek bunlara da “hadis” vasfını vermişler-

⁷ Aydınlı, “Merfû”, 29/180.

⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. 'Alî b. Hacer el-Askalâni, *Nüzhetü'n-nazar fi tavzihi Nuhbeti'l-fiker* (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1409/1989), 104.

⁹ Ebü Amr Takıyyüddin 'Osmân b. Salâhiddin 'Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûri, *Ulûmu'l-hadîs*, thk.: Nüreddin Itr (Dimaşk: Dâru'l-fikr, 1406/1986), 47-48.

¹⁰ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. 'Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvi, *Fethu'l-muğîs bi şerhi Elfiyyeti'l-hadîs li'l-'Irâki*, thk.: 'Alî Hüseyin 'Alî (Beirut: Dârü'l-İmâm et-Taberî, 1412/1992), 1/154-155.

¹¹ İbn Hacer, *Nüzhetü'n-nazar*, 104.; Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, 217-218.

¹² İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l-hadîs*, 46.

¹³ Ebü 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Fezâilü ashâbi'n-nebi”, 1; Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Fezâilü's-sahâbe”, 214.

¹⁴ Ebü Bekr Ahmed b. 'Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi 'ilmi'r-rivâye* (Kahire: Dârü'l-kütübi'l-'Arabî, 1392/1972), 2/190.

dir.¹⁵ “Mevkûf hadis” olarak sıfatlandırılan sahabî beyanları ve tatbikatının mazrufunda hükmen merfû sınıfına girebilecek muhtevanın yanında merfû hadise istinad eden içtihatları da önemli yer tutmaktadır.

Mâlik b. Enes’in *Muvatta*’ı ve muhtevasının bir kısmını teşkil eden mevkûf hadislerle ilgili bu kısa girişten sonra eserdeki mevkûf rivâyetler, tertip ve muhteva, temel hadis ilimlerinden rivâyetü’l-hadîs ve dirâyetü’l-hadîs ve merfû hadislerle arasındaki fikhî ilişkiyi ortaya koymak maksadıyla fikhü’l-hadîs açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Muvatta’nın Tertip ve Muhtevasında Mevkûf Rivâyet

Hadis kaynakları içinde mevkûf rivâyetlere geniş yer veren musannef türü eserlerden Mâlik b. Enes’in *Muvatta*’ı, bâb tertibinde te’lif edilen ilk sahîh musannef olarak tarif edilmektedir.¹⁶ Eserde, önemli miktarda mevkûf rivâyet yer almaktadır.

Muvatta’ müellifi, merfû hadisleri müteakiben mevkûf hadislerle yer verdiği eserinde, merfû hadis tespit edemediği veya tespit ettiği merfû hadise yer vermediği durumlarda bâb başlıklarından sonra mevkûf hadise/hadislere yer vermiştir. Müellifin bu tercih ve tertibi, merfû rivâyet-mevkûf rivâyet arasında kurduğu irtibatı ve mevkûf rivâyete atfettiği değeri ortaya koyması açısından tetkike değer bir husustur.

Eserin bâblarında yer verilen rivâyetlerde merfû-mevkûf maktû sıralaması, musannef türü eser veren muhaddislerden *Muvatta*’ müellifine has bir uygulamadır. Mevkûf rivâyetlerin kaynakları arasında zikredilen Abdürrezzâk es-San’ânî (v. 211/826-27) ve

¹⁵ Ali Toksarı, “Hadis İlmi Açısından Sahâbî Kavli ve Değeri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1985), 345.

¹⁶ Bk. Ebû Nu’aym Ahmed b. ‘Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mihrân el-İsfehânî, *Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ* (Beyrût: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1409/1988), 6/329; İbn ‘Abdilberr, Ebû ‘Ömer Cemâleddin Yûsuf b. ‘Abdillâh b. Muhammed, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-meânî ve’l-esânîd*, nşr. Mustafa b. Ahmed el-Alevî (Vizâretü’l-evkâf ve’ş-şuûni’l-İslâmiyye, 1387/1967), 1/76.

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe'nin (v. 235/849) *Musannef*lerinde bu tertibe rastlanmamaktadır.¹⁷

Yapılan tespitlere göre Mâlik b. Enes'in *Muvatta*'ında 613 mevkûf hadis bulunmaktadır. Merfû, mevkûf ve maktû sınıfından toplam 1720 rivâyetin yer aldığı¹⁸ eserin hacminde bu miktar önemli bir yer tutmaktadır. İstatistik olarak eserin hacminin üçte birini aşan bu yekûn, müellifin mevkûf rivâyetlere atfettiği değeri gösteren dikkate değer bir orandır.

2. Muvatta'daki Mevkûf Hadislerin Rivâyetü'l-Hadîs Açısından Değerlendirilmesi

Muvatta'daki mevkûf hadisler, bu başlıkta, râvi silsilesi, rivâyet şekli ve müellife intikal eden metinlerin mahiyeti açısından değerlendirilecektir. Sıralanan hususlar, eserin muhtevasının teşekkülünde önemli bir yere sahip olmuştur.

Mâlik b. Enes, *Muvatta*'ında 85 erkek, 23 kadın sahâbinin rivâyeti yer almaktadır.¹⁹ Eser, isnad açısından tetkik edildiğinde bazı râvi silsilelerinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. *Muvatta*' müellifi, sahabeden 'Abdullâh b. 'Ömer'e (v. 73/693) ait mevkûf rivâyetleri tabiinden Nâfi'den (v. 117/735) almıştır. Müellif, Zeyd b. Sâbit (v. 45/665) ve Hz. 'Âişe'ye (v. 58/678) ait mevkûf rivâyetlere de vukûfiyet kesbetmişti.²⁰ Eserde Hz. 'Ömer (v. 23/644) ve oğlu 'Abdullâh'a ait mevkûf hadisler sayıca diğer sahabîlere ait olanlardan fazladır. Bir istatistike göre, bu iki sahabîden nakledilen mevkûf rivâyet sayısı 260'tır.²¹

Muvatta'da bazı meşhur sahabîlerin rivâyetleri fazla yer al-

¹⁷ Bk. Mirza Tokpınar, "el-Musannef", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/236; Mehmet Efendioğlu, "el-Musannef", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/237.

¹⁸ Bk. Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *Tenvîru'l-havâlik 'alâ Muvatta'i Mâlik* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002), 1/8; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Abdülbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvatta'i'l-İmâm Mâlik* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987), 1/7.

¹⁹ Süyûtî, *Tenvîru'l-havâlik*, 1/9.

²⁰ Muhammed Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik: Hayâtuhû ve 'Asruhû-Ârâuhû ve Fıkhuh* (Kahire: 1365/1952), 328.

²¹ Recep Özdemir, *İmâm Malik ve Sahâbe Kavline Yaklaşımı*, 126.

mamıştır. Müellif, sahâbenin önde gelenlerinden ‘Alî b. Ebî Tâlib (v. 40/660) ve ‘Abdullâh b. ‘Abbâs (v. 68/688) gibi isimlerin rivâyet ve içtihadlarının *Muvatta*’da fazla yer almamasının sebebini, bunların belli bir dönemden sonra hayatlarını Medine’de devam ettirmemeleri ve dolayısıyla talebeleriyle görüşememe olarak açıklar.²²

Bir istatistike göre göre *Muvatta*’da 38 sahâbîden nakledilen 599 mevkûf rivâyet bulunmaktadır. Bu ravilerden 10 tanesinin 10’un üzerinde, 15 tanesinin sadece 1’er mevkûf rivâyeti yer almaktadır. Sahabî ravilerden Hz. ‘Ömer’in 155, Hz. ‘Alî’nin 6, Hz. ‘Osmân’ın (v. 35/656) 28, Ebû Hüreyre’nin (v. 58/678) 31, Hz. “Âişe’nin 42, Zeyd b. Sâbit’in 17, ‘Abdullâh b. ‘Abbâs, ‘Abdullâh b. ‘Ömer, ‘Abdullâh b. Mes‘ûd (v. 32/652-53), ‘Abdullâh b. Zübeyr (v. 73/692) ve ‘Abdullâh b. ‘Amr’ın (v. 65/684-85) ise birlikte 264 mevkûf rivâyeti bulunmaktadır. Müellif, 599 mevkûf rivâyetin 539’unu 10 sahabiden, 60’ını 28 sahâbîden nakletmiştir.²³

Muvatta’ müellifi, eserinde mevkûf hadislere de merfû hadisler gibi senedli olarak yer vermiştir.²⁴

Muvatta’da müellif, aralarında mevkûf rivâyetlerin de yer aldığı bazı senedlerde bir râvînin adını zikretmeden “sika” ifadesini kullanmaktadır. Senedde bir ravideki bu meçhullük, senedi şeklen zayıflatmaktadır. İbn ‘Abdilberr (v. 463/1071), müellifin bu lafızla 5 rivâyet naklettiğini belirtir.²⁵ *Muvatta*’da, sened zincirinde bir ravisi, ismi zikredilmeden “sika” ıstılahıyla belirtilen rivâyetlerden üçü mevkûftur. Eserdeki bu sened zincirleri şu şekildedir:

Mâlik b. Enes → Sika → Bükeyr b. Abdillâh b. el-Eşecc → Büsr b. Sa‘îd → ‘Ubeydullah b. el-Esved el-Havlânî → Hz. Meymûne²⁶;

²² Bk. Zûrkânî, *Şerhu’l-Muvatta*, 1/9.

²³ Sabri Çap, *Hadis İlminde Merfû-Mevkûf İlişkisi*, 69.

²⁴ Örnek için bk. Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*’ (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Vukûtu’s-Salât” 19; “Sıyâm” 5.

²⁵ İbn ‘Abdilberr, *Tecridü’t-Temhîd li-mâ fi’l-Muvatta*’ mine’l-me‘ânî ve’l-esânîd-et tekassî li-hadîsi’l-Muvattai ve şuyûhi’l-İmâm Mâlik (Kahire: 1350/1931), 244.

²⁶ *Muvatta*’, “Salâtü’l-cema‘a” 37.

Mâlik b. Enes → Sika → 'Abdullâh b. 'Ömer²⁷;

Mâlik b. Enes → Sika → Sa'îd b. Müseyyeb → 'Ömer b. Hattâb²⁸.

Muvatta'da, aralarında mevkûf rivâyetlerin de yer aldığı, sened zincirindeki kopukluğu ifade eden mürsel, munkatı', mu'dal hadisler de bulunmaktadır. Muhaddislerin ekserisi *Muvatta*'daki mürsel ve munkatı' hadislerin tamamının başka tariklerden muttasıl isnadı bulunduğu ve sahih olduğu kanaatindedir.²⁹ Bunlardan İbn 'Abdiberr, *Muvatta*'daki mürsel, munkatı' ve mu'dal hadislerin muttasıl senedlerini ortaya koymak için *et-Tecrîd* isimli eserini kaleme almıştır. Müellif, bu çalışmasında *Muvatta*'da muttasıl isnadla yer almayan ve "ani's-sika 'indehu (kendi kanaatine göre güvenilir)" ve "beleşânî (güvenilir raviden bana ulaştı)" lafızlarıyla nakledilen 61 rivâyetten 57 tanesinin muttasıl isnâdını tespit etmiştir.³⁰

Muvatta'da, aralarında mevkûf rivâyetlere ait olanların da yer aldığı âli (ilk kaynakla son râvi arasındaki râvi sayısı az olan) isnâdlar esere ayrı bir değer kazandırmaktadır. Eserdeki âli isnadların varlığı, erken dönemde ve Medine'de kaleme alınmasıyla da irtibatlıdır. Müellifin yaşadığı dönemin Hz. Peygamber devrine yakın olması ve Medine'nin ilim merkezi oluşu ona, eserindeki rivâyetleri ikinci veya üçüncü şahıslardan işitebilme imkânı vermiştir. *Muvatta*'da yer alan âli isnâdlar içerisinde mevkûf rivâyetlere ait senedler, İbn 'Aşûr'un (v. 1970) tespitine göre şu şekildedir:

Mâlik b. Enes → 'Abdullâh b. Dînâr → İbn "Ömer;

Mâlik b. Enes → 'Abdullâh b. Cübeyr → İbn "Ömer;

Mâlik b. Enes → İshâk b. Ebî Talha → Enes b. Mâlik;

Mâlik b. Enes → Humejd et-Tavîl → Enes b. Mâlik;

Mâlik b. Enes → "Ömer Mevlâ Muttalib → Enes b. Mâlik;

Mâlik b. Enes → Muhammed b. Ebî Bekr es-Sekafî → Enes b.

Mâlik;

²⁷ *Muvatta*', "Hac" 26.

²⁸ *Muvatta*', "Ferâiz" 14.

²⁹ Bk. Khalidi, *İmâm Mâlik ve Muvatta' Adlı Eseri*, 146.

³⁰ İbn 'Abdiberr, *Tecrîdüt-Temhîd*, 244.

Mâlik b. Enes → Şerik b. ‘Abdillâh b. Ebî Nemr → Enes b. Mâlik;

Mâlik b. Enes → Ebû Hâzım b. Dînâr → Sehl b. Sa‘d;

Mâlik b. Enes → Vehb b. Kîsan → Câbir b. ‘Abdillâh;

Mâlik b. Enes → Muhammed b. el-Münkedir → Câbir b. ‘Abdillâh;

Mâlik b. Enes → Vehb b. Kîsan → “Ömer b. Ebî Seleme³¹.

Müellif, *Muvatta*’ın muhtevasında “amel-i ehl-i Medîne” mefhumuna işaret eden kendine has ifadeler kullanmıştır. Muhtevasında yer alan bu ifadeler, *Muvatta*’a aynı zamanda Medine ehlinin eseri olma vasfı da kazandırmıştır.³²

Muvatta’da rivâyetlerin kaynağına göre merfû-mevkûf-maktû sırasıyla yer alması, kronolojik bir tertip olmanın yanında, müellifçe rivâyetlerin önem ve delil sıralamasını da ifade etmektedir. Müellif, merfû hadis/hadislerle konuya giriş yaptığı bâblarda bunlardan sonra mevkûf hadis/hadislerle yer vermiştir.³³ Eserdeki bu uygulama, aynı zamanda bir delil derecelendirmesidir.

Müellif *Muvatta*’da, şartlarına uyan rivâyet bulunmadığı veya başka bir sebeple almaması sebebiyle merfû hadis bulunmadığı durumlarda, bâb başlığından sonra konuya mevkûf hadislerle giriş yapmıştır. Müellifin bu uygulaması, mevkûf hadise atfettiği değeri ortaya koyan hususlardan birisidir. Bu tespiti birkaç örnekle müşahhas hâle getirmek faydalı olacaktır. Meselâ:

“Vukûtu’s-salât” bölümünde yer alan “Güneşin Dönmesi Ve Gecenin Karanlığı’ Âyetinin Tefsiri” bâbına, başlıktan sonra sahâbeden ‘Abdullâh b. ‘Ömer’in, “Güneşin dönmesi, batıya doğru yönelmesidir.” ve ‘Abdullâh b. Abbas’ın, “Güneşin dönmesi, gölgenin batıdan güneye dönmesidir. Gecenin karanlığı, gecenin başlaması ve karanlığın tamamen basmasıdır.” beyanlarına yer verilerek başlan-

³¹ İbn ‘Aşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed Tûnûsî, *Keşfü’l-muğattâ mine’l-me’ânî ve’l-elfâz el-vâkı’a fi’l-Muvatta*’ (Tunus: Dârü’s-selâm, 1427/2006), 46-47.

³² Ebû Zehre, *el-İmâm Mâlik*, 243-244.

³³ Örnek için bk. *Muvatta*’, “Tahâret” 19-26.

mıştır.³⁴

“Hac” bölümündeki “Kâbe’ye Gönderilecek Kurbanlıkla İlgili Çeşitli Rivâyetler” bâbına ‘Abdullâh b. ‘Ömer’in sadece umre yapmak için gelen birisine, “Eğer ben yanında olsaydım veya bana sorarsaydın, sana kıran haccı (aynı ihramla hac ve umre) yapmanı söyledim.” mevkûf beyanıyla başlanmıştır.³⁵

“Sıyâm” bölümünde “Şafaktan Önce Oruca Niyetlenmek” bâbına ‘Abdullâh b. ‘Ömer’in “Şafaktan önce kalkıp oruca niyetlenmeyenin o günkü orucu oruç değildir.” ve peşinden Hz. Peygamber’in hanımlarından Hz. ‘Âişe ile Hz. Hafsa’nın (v. 45/665) aynı hükmü taşıyan mevkûf beyanlarıyla başlanmıştır.³⁶

Muvatta’da, merfû hadislerde Hz. Peygamber’e izafeten kullanılan “şöyle dedi”, “şöyle yaptı”, “şunu nehyetti” gibi ifadeler, mevkûf hadislerde sahabe için de kullanılmaktadır.³⁷ Meselâ:

“Vukûtu’s-salât” bölümünün “Farz Namazın Bir Rek’atına Yetişmek” bâbında, “‘Abdullâh b. ‘Ömer şöyle derdi: (İmamla) rukûa yetişemezsen, secdeye de (dolayısıyla o rek’ata) yetişememiş olursun.”³⁸, “‘Abdullâh b. ‘Ömer ve Zeyd b. Sabit, ‘Kim imamla rukûa yetişirse secdeye, (dolayısıyla o rek’ata) yetişmiş olur.’ derlerdi.”³⁹, “Ebû Hüreyre der ki: ‘Bir rek’ata yetişen secdeye (namaza) yetişmiş olur. Fâtîha’yı kaçırın kimse ise, birçok hayrı kaçırmış olur.”⁴⁰ şeklinde ifadeler yer almaktadır.

“Tahâret” bölümünün “Ayağa Giyilen Mestlerin Üzerine Mesh Etmek” bâbında râvi ifadesi, “‘Abdullâh b. ‘Ömer pazarda idi. Ufak su döktükten sonra abdest aldı, yüzünü yıkadı, kollarını dirseklerine kadar yıkadı ve başını mesh etti. Daha sonra camiye gitti. Kendisini cenaze namazını kıldırmak için çağırdılar, mestlerinin üzerine

³⁴ *Muvatta*’, “Vukûtu’s-salât” 19.

³⁵ *Muvatta*’, “Hac” 162.

³⁶ *Muvatta*’, “Sıyâm” 5.

³⁷ *Muvatta*’, “Vukûtu’s-salât” 16-18, “Tahâret” 42-44, 90, “Hacc” 60.

³⁸ *Muvatta*’, “Vukûtu’s-salât” 16.

³⁹ *Muvatta*’, “Vukûtu’s-salât” 17.

⁴⁰ *Muvatta*’, “Vukûtu’s-salât” 18.

mesh ettikten sonra cenaze namazını kıldırdı.”⁴¹ şeklindedir.

“Hac” bölümünün “Temettu Haccı” bâbında, râvi ifadesi, “Ömer b. Hattâb temettu haccını yasakladı.”⁴² şeklindedir.

Muvatta’da yer alan bazı mevkûf rivâyetler diğer hadis kaynaklarında muttasıl merfû‘ olarak zikredilmektedir. Meselâ eserde; “Hz. Peygamber’in Sıfatı” bölümünün “Fıtratla İlgili Sünnet” bâbında “Beş şey fitrattandır...” ifadesiyle başlayan hadis, *Muvatta*’da Mâlik b. Enes → Sa’îd b. Ebî Sa’îd el-Makburî → Ebî Sa’îd el-Makburî → Ebû Hüreyre tariki ile yer alırken⁴³, Buhârî ve Müslim’de (v. 261/875), İbn Şihâb → Sa’îd b. Müseyyeb → Ebû Hüreyre → Hz. Peygamber senediyle merfû muttasıl olarak yer almıştır.⁴⁴

Muvatta’da yer alan mevkûf rivâyetlerden bazıları da hükmen merfûdur.⁴⁵ Eserde hükmen merfû sınıfına giren mevkûf rivâyetler, dolaylı olarak merfû rivâyeti/rivâyetleri veya merfû hadislere istinad eden haram-helâl, sevap-günah gibi ahkâmı ilgili sahabî içtihadlarını ihtiva etmektedir. Meselâ:

Muvatta’nın “Hac” bölümünün “İhramlının Av Etinden Yemesinin Câiz Olduğu Hâller” bâbında avlanan bir zebranın etinin helâl olduğuna dair merfû hadisler⁴⁶ sıralandıktan sonra etinin yenilmesi caiz olan av hayvanlarından ceylan⁴⁷, zebra⁴⁸, çekirge ve balık etinin yenebileceğine dair mevkûf rivâyetlere yer verilmiş⁴⁹, müellif vardığı hükümleri de bunlar üzerine bina etmiştir. Bu bâbta, sahabîlere ait mevkûf beyan ve tatbikatın, yine konu ile ilgili merfû hadislerin izah ve uygulaması, dolayısıyla hükmen merfû olduğu görülmektedir.

Eserin “Büyü” bölümünün “Külçe ve Sikke Hâlindeki Altın Gümüşle Değişmek” bâbında alış verişe faiz girmesi⁵⁰; dinarın di-

⁴¹ *Muvatta*’, “Tahâret” 43.

⁴² *Muvatta*’, “Hacc”, 60.

⁴³ *Muvatta*’, “Sıfatü’n-nebi”, 3.

⁴⁴ Buhârî, “Libâs” 64; Müslim, “Tahâret” 49, 50.

⁴⁵ *Muvatta*’, “Salâtü’l-cemâ’a”, 26; “Feraiz”, 2.

⁴⁶ *Muvatta*’, “Hac”, 76, 79.

⁴⁷ *Muvatta*’, “Hac”, 77.

⁴⁸ *Muvatta*’, “Hac”, 78, 80, 81.

⁴⁹ *Muvatta*’, “Hac”, 82.

⁵⁰ *Muvatta*’, “Büyü”, 28.

narla, dirhemle eşit olarak değiştirilmemesi⁵¹, bir dinarı iki dinara, bir dirhemi iki dirheme satmamak,⁵² altını altınla gümüşü de gümüşle eşit olarak satmak, bunlardan bir kısmını diğerine karşı fazla saymamak ve bunlardan birini peşin diğerini veresiye satmamak gerektiğine⁵³ dair merfû rivâyetlerin peşinden mevkûf rivâyetler zikredilir. Bu rivâyetlerde ‘Abdullâh b. ‘Ömer’in “Dinar dinarla, dirhem dirhemle aralarında fazlalık olmadan satılır. Bu peygamberimizin bize emridir. Biz de size emrediyoruz.”⁵⁴ sözü, ‘Ömer b. Hattâb’ın bunu uyguladığına dair rivâyet⁵⁵ ve “Altını altınla ancak misli misline satın, bir kısmını diğerine karşı fazla saymayın. Gümüşü de gümüşle ancak misli misline satın. Bir kısmını diğerine karşı fazla saymayın. Gümüşle altının birini peşin, diğeri borca satmayın. Hatta (satın alacak olan) evine girmek için izin isterse, izin verme. Ben sizin faize düşmenizden korkuyorum.”⁵⁶ ifadesi yer almaktadır.

Yukarıda zikredilen rivâyetlerde sahâbeden ‘Abdullâh b. ‘Ömer’in beyanındaki, “Bu peygamberin bize emridir.” cümlesi, “tasrîhen merfû”, “Biz de size böyle emrediyoruz.” cümlesi ise “hükmen merfû” ıstılahı ile irtibatlandırılacak ifadelerdir. ‘Ömer b. Hattâb’ın, satılan eşyanın misli misline, eşit ağırlıkta olmasına hükmederek bunu uygulaması ve beyan etmesi de “hükmen merfû” olarak vasıflandırılabilir rivâyetlerdir.

Muvatta’nın “Tahâret” bölümünün “Abdestle İlgili Diğer Hadisler” bâbında, abdest azalarını iyice yıkayarak abdest alıp namaz kılmanın uhrevî mükâfatına dair sıralanan merfû hadislerden⁵⁷ sonra Ebû Hüreyre’ye ait mevkûf bir rivâyete yer verilir. Bu rivâyette; bir kimsenin güzelce abdest aldıktan sonra namaza çıkması durumunda, mescide gidinceye kadar namazda sayılacağı, attığı her

⁵¹ Bk. *Muvatta*’, Büyü” 29.

⁵² Bk. *Muvatta*’, “Büyü”, 32.

⁵³ Bk. *Muvatta*’, “Büyü”, 30.

⁵⁴ *Muvatta*’, “Büyü”, 31.

⁵⁵ *Muvatta*’, “Büyü”, 33.

⁵⁶ *Muvatta*’, “Büyü”, 34-35.

⁵⁷ *Muvatta*’, “Tahâret”, 28, 29-32, 36.

iki adımın biriyle bir sevap kazanacağı, diğeriyle bir günahının affolacağı; bir kimsenin kameti işitince koşmaması gerektiği, çünkü en çok sevap kazananın evi camiden en uzak olan kimse olduğu ifade edilir. Kendisine sebebi sorulduğunda, “Daha çok adım atıldığı için...” diye cevap verir.⁵⁸

Yukarıda yer alan sahâbi Ebu Hüreyre'ye ait mevkûf rivâyette kendi beyanı olan bazı ifadeler yer almaktadır. Bunlar, uhrevî neticeler olan sevap ve mağfirete dair hüküm cümleleridir. Bu ifadeler, sahâbinin kendi anlayışının ve şahsına ait bir bilginin eseri olamaz. Çünkü bu hükümler gaybî bilgi mahsulüdür ve ancak vahiy kaynaklı olabilir. Vahyin muhatabı ise sadece Hz. Peygamber'di. Bahis mevzuu ifadeler, Hz. Peygamber'in beyanlarına dayalı mevkûf beyanlar olup hükmen merfû sınıfındandır.⁵⁹

3. Muvatta'daki Mevkûf Hadislerin Dirâyetü'l-Hadis Açısından Değerlendirilmesi

Mevkûf rivâyetler Allah'ın Resûlü'nün sünnetinin ilk te'villeri olma hususiyeti taşıması ve merfû hadisler gibi senedle nakledilmemesinden dolayı hadis usulü müfredatının ilgi sahasına girmiştir. Bu rivâyetler de isnad yönünden muhaddislerce merfû hadisler gibi muttasıl veya munkatı', râvilerinin adâlet ve zabt durumuna göre sahih, hasen veya zayıf olarak vasıflandırılmıştır. Hadis usulü sahasında eser veren muhaddislerden İbnü's-Salâh, mevkûf hadisi senedine göre “mevsul mevkûf” ve “mevsul olmayan mevkûf” şeklinde tasnif etmiştir.⁶⁰ Muhaddislerin yaptığı tasnif ve tavsifler, rivâyetlerin sened ve metin açısından nakil sıhhatini ifade etmektedir.

Muvatta' da muhaddisler tarafından diğer hadis kaynaklarında olduğu gibi eser bütünlüğü ve muhtevasında yer alan rivâyetlerin sıhhat durumu açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Eserin muhtevasında yer alan mevkûf hadisler de sıhhat açısından bütüne

⁵⁸ *Muvatta'*, “Tahâret”, 33.

⁵⁹ Konu ile ilgili diğer rivayetler için bk. Buhârî, “Ezân”, 31, 33; Müslim, “Tahâret”, 12, 13, 41, “Mesâcid”, 278, 279, 282; Ebü 'Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *Sünenü İbni Mâce* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “Mesâcid”, 14.

⁶⁰ İbnü's-Salâh, *Ulümü'l-hadis*, 46.

ait genel değerlendirmeler içerisinde veya münferit rivâyetler hâlinde değerlendirilmiştir.

Muvatta'ın muhtevastındaki mevkûf hadisleri de ihtiva eden genel değerlendirmelerinden birisi eserin isnadının geneline hâkim olan râvi silsilesi ile ilgilidir. Muhaddisler, *Muvatta*'da en sahih isnadların (esahhü'l-esânîd/silsiletü'z-zeheb) bulunduğundan bahseder. Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) ve İshâk b. Râhûye (v. 238/853), *Muvatta*'ın en sahih senedlerinin Mâlik b. Enes → İbn Şihâb ez-Zühri → Sâlim b. Abdullâh b. 'Ömer → 'Abdullâh b. 'Ömer tarikiyle rivâyet edilenler olduğu görüşündedir.⁶¹ Buhârî ise *Muvatta*'ın en sahih senedlerinin Mâlik b. Enes → Nâfi → Abdullâh b. 'Ömer⁶² ve Mâlik b. Enes → Ebü'z-Zinâd → el-A'râc → Ebü Hüreyre tarikiyle rivâyet edilenler olduğu kanaatindedir.⁶³ Hâkim en-Nisâbüri (v. 405/1014) ise *Muvatta*'ın en sahih senedlerin Mâlik b. Enes → İbn Şihâb ez-Zühri → Enes b. Mâlik senediyle gelen rivâyetler olduğu görüşündedir.⁶⁴

Muvatta'ın müellifi tarafından ihtisar edilerek ona son şeklinin verilmesi de eser hakkında genel bir sıhhat değerlendirmesine imkân tanımaktadır. Muhaddislerden Kâdî 'İyâz (v. 544/1149), kitâb ve bâb tertibinde tasnif edilen ilk eser olan ve te'lifi 159/776 yılında tamamlanan *Muvatta*'ın önceleri 4000 veya 10.000 hadis ihtiva ettiği, müellifin eserini sürekli ihtisar ederek ona son şeklini verdiğini belirtir.⁶⁵ Müellif Mâlik b. Enes'in eserini geniş çaplı ihtisara tabi tutması, sıhhat açısından daha güçlü rivâyetleri tercih ettiğinin de bir ifadesidir. Eserde bulunan mevkûf rivâyetler de müellifin ihtisar neticesi muhtevada yer verdiği rivâyetler arasındadır.

⁶¹ İbnü's-Salâh, *Ulümü'l-hadis*, 15.

⁶² İbnü's-Salâh, *Ulümü'l-hadis*, 16; Süyûtî, *Tedribü'r-râvi fi şerhi Takribi'n-Nevevi*, thk.: 'Abdülvehhâb 'Abdüllatif (Kahire: Dârü'l-kütübi'l-hadise, 1385/1966), 102.

⁶³ Süyûtî, *Tedribü'r-râvi*, 110.

⁶⁴ Ebü 'Abdillâh Muhammed b. 'Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetu 'ulümi'l-hadis ve kemmiyyeti ecnâsihi*. Şerh ve tahkik: Ahmed b. Fâris es-Selûm (Beyrut:Dâru İbn Hazm, 1424/2003), 229.

⁶⁵ Ebü'l-Fazl 'İyâz b. Mûsâ b. 'İyâz el-Yahsubî, *Tertibü'l-medârik ve takribü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik*, nşr. Muhammed b. Tâvî et-Tancî (Rabat: 1383/1965), I, 193.

Mâlikî mezhebine mensup âlimler, *Muvatta*'ı sahih hadis kaynakları arasında ilk sıraya koymuştur. Genel kanaate göre ise *Muvatta*'ın sıralaması Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinden sonradır. Hadis kaynaklarını beş kısma ayıran İbn Hazm (v. 456/1064), *Muvatta*'a beşinci sırada yer vermiştir. Ancak Zehebî (v. 748/1348) bu sıralamayı isabetli bulmayarak *Muvatta*'ı Ebû Dâvûd (v. 275/889) ve Nesâî'nin (v. 275/889) *Sünen*'leriyle birlikte Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinden hemen sonraki grup içine dâhil etmiştir.⁶⁶ Şâfi'î (v. 204/819), Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinin henüz tasnif edilmediği dönemde yeryüzünde Allah'ın kitabından sonra en sahih kaynağın *Muvatta*' olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷ Kuzey Afrikalı âlimler, *Kütüb-i Sitte*'nin altıncı kitabı olarak İbn Mâce'nin (v. 273/887) *Sünen*'i yerine *Muvatta*'ı kabul etmiştir.⁶⁸

Muhaddisler tarafından *Muvatta*'ın eser bütünlüğü ile ilgili yapılan sıhhat değerlendirmelerinde ayrıntılara dair bazı görüş farklılıklarına da rastlanmaktadır. Sika râvilerden intikal eden sahih hadisleri ihtiva ettiği için *Muvatta*'ı sahih hadis kaynakları arasına dâhil eden muhaddisler olduğu gibi, eserin muhtevasında senedlerinde kopukluk bulunan mürsel, munkatı' ve belâğ türü rivâyetlerin yer aldığını ifade edenler de olmuştur.⁶⁹ Mâlik b. Enes'in *Muvatta*'a mürsel, munkatı' ve belâğları da alması, isnadda inkıtâ'ı bir rivâyet kusuru olarak görmemesinden dolayıdır.⁷⁰

Muvatta' müellifi Mâlik b. Enes ve onun görüşlerini benimseyenlere göre *Muvatta*'daki bütün hadisler sahihtir. Aralarında Ma'mer b. Râşid (v. 153/770), İbn Ebû Zi'b (v. 159/776), Süfyân es-Sevrî (v. 161/778), Süfyân b. 'Uyeyne'nin de (v. 198/814) yer aldığı

⁶⁶ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*', thk.: Şuayb el-Arnaûd-Muhammed Nu'aym el-'Arkûsî (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1405/1984), XVIII, 203.

⁶⁷ Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî,, *Tehzîbu'l-esmâi ve'l-lüğât* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/77; *Ebû Nu'aym, Hilyetü'l-evliyâ*, 6/329; *İbn 'Abdîberr, Temhîd*, 1/76.

⁶⁸ Kandemir, "el-Muvatta", 31/416.

⁶⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*', 18/203.

⁷⁰ İbn Hacer, *Hedyu's-sârî Mukaddimetu Fethu'l-bârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Bulak: 1031), 8.

bazı muhaddisler, “*Muvatta*” adıyla eserler kaleme alarak eserdeki mürsel ve munkatı rivâyetlerin başka tariklerle muttasıl olarak geldiğini tespit etmişlerdir.⁷¹ Hadisçilerden İbnü's-Salâh, *Muvatta*'da yer alan şeklen zayıf mürsel, munkatı' ve mu'dal hadislerin tamamının muttasıl senedlerinin bulunduğunu ifade etmiştir.⁷² Bunlar arasında yer alan mevkûf rivâyetlere ait senedler şunlardır:

Mâlik b. Enes → Sika → Bükeyr b. Abdillâh b. el-Eşecc → Büsr b. Sa'îd → 'Ubeydullah b. el-Esved el-Havlânî → Hz. Meymûne tariki⁷³;

Mâlik b. Enes → Sika → 'Abdullâh b. 'Ömer tariki⁷⁴;

Mâlik b. Enes → Sika → Sa'îd b. Müseyyeb → 'Ömer b. Hattâb tariki⁷⁵.

Âlimlerden Fesevî (v. 277/890) *Muvatta*'nın ravilerinin birisi dışında güvenilir olduğunu⁷⁶, Zehebî ise İmâm Mâlik'in ricâl tenkidinde çok dikkatli ve araştırmacı olduğunu kaydeder⁷⁷.

Müellifin *Muvata*'a aldığı rivâyetleri devamlı gözden geçirerek değişiklikler yapması ve seçmesi, eserdeki âli isnâdların güvenilirliğini de artırmıştır. Muhaddislere göre en meşhur ve en sahîh âli isnâdlar *Muvatta*'da yer alanlardır.⁷⁸

Muvatta'nın rivâyetlerinin önemli bir kısmının sahîh hadis kaynakları olarak şöhret kazanmış eserlerde de yer alması sıhhatini te'yid eden hususlardan bir diğeridir. Yukarıda sadece Buhârî'nin *Sahîh*'inde mükerrerlerle birlikte 600 civarında rivâyetin yer aldığı ifade edilmişti⁷⁹.

⁷¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmü'n-nübelâ*, 18/203.

⁷² İbnü's-Salâh, *Risâle fi vasli'l-belâğati'l-erba'a fi'l-Muvatta*, nşr. Ebü'l-Fazl 'Abdullâh b. Muhammed b. Sıddîk – 'Abdülfettâh Ebû Gudde, Tâhir el-Cezâirî, *Tevcihü'n-nazar* (Nşr.: Abdülfettâh Ebû Gudde, II içinde), (Halep: 1416/1995), 911-937.

⁷³ *Muvatta*', "Salâtü'l-cema'a" 37.

⁷⁴ *Muvatta*', "Hac"26.

⁷⁵ *Muvatta*', "Ferâiz" 14.

⁷⁶ Ebü Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî, *Kitâbü'l-Ma'rife ve't-târîh*, thk.: Ekrem Ziyâ 'Ömerî (Medine: Mektebetü'd-dâr, 1410/1990), 1/425.

⁷⁷ Zehebî, *Siyer*, 8/71-72.

⁷⁸ İbn 'Âşûr, *Keşfü'l-muğatta*, 37-39.

⁷⁹ Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, 315.

4. *Muvatta'daki Mevkûf Hadislerin Fıkhü'l-Hadis Açısından Değerlendirilmesi*

“Fıkhü'l-hadis” ıstılahı geniş mânâda Hz. Peygamber'in hadislerini anlama ve kavramayı ifade eder.⁸⁰ Hadislerin henüz tedvin edildiği devirde geniş mânâda kullanılan ıstılah⁸¹, dar anlamda, hadislerden fikhî hüküm çıkarma mânâsında kullanılmaktadır.

Mevkûf rivâyetler, Allah'ın resûlünün sünnetinin ilk te'villeridir. Muhaddislerden İbn Kuteybe (v. 276/889), sahâbenin hadisler hakkındaki te'villerinin tamamının nakledilmesi mümkün olsaydı daha az sayıda hadisin müşkil olacağını ifade etmiştir.⁸² Hadis usulündeki şâhid ve mütâbaat değerlendirmelerinde de mevkûf rivâyetler muhaddisler tarafından dikkate alınmış; itibar için sadece merfû rivâyetlerle yetinilmemiş, aynı bâbta rivâyet edilen mevkûf rivâyetlere de bakılmıştır.⁸³

Hadis musannefâtında olduğu gibi ilk devirde yazılan fıkıh eserlerinde de müellifler, merfû rivâyetlere mevkûf haberlerle birlikte yer vermiştir. İçlerinde mezhep imamlarının da yer aldığı fakihler, sahâbe fetva ve içtihatlarını belli şartlar altında delil kabul etmiş ve onları merfû rivâyetlerin yanında eserlerine almışlardır. Bazı farklı değerlendirmelerle beraber sahâbe kavli, fakihlerce hüccet kabul edilmiş ve ilk devirlerden itibaren fıkıh kaynaklarında delil olarak zikredilmiştir.⁸⁴

⁸⁰ Bk. Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *Sünenü Ebi Dâvûd* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “İlim”, 10; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), “İlim”, 7; İbn Mâce, “Menâsik” 76; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992), I, 437, III, 225, IV, 80, 82, V, 183.

⁸¹ Mehmet Görmez, “Fıkhü'l-Hadis”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/547.

⁸² Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, thk.: 'Abdülkâdir Ahmed Atâ (Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, 1408/1988), 180.

⁸³ Ebû Muâz Târik b. 'İvâdullah b. Muhammed, *Şerhu lügati'l-muhaddis* (Cize: Mek-tebetü İbn Teymiyye, 1422/2002), 301.

⁸⁴ Bk. Hatib el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, ts), 8/368; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfi'î, *er-Risâle*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Matbaatü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1358/1939), 462; Ebû Abdillâh Semsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Kayyim el-Cevziyye, *İlâmü'l-muvaqqı'in 'an*

Muvatta'ın muhtevası, bâb tasnifi ve Medine ehlinin ameline dair meseleler, onu aynı zamanda fikhî yönü zengin bir hadis kaynağı hâline getirmiştir.⁸⁵

İmam Mâlik'in, fikhî mülâhazayla tasnif ettiği *Muvatta*'nda merfû hadisler kadar mevkûf hadislerle de yer vermesi, -yukarıda ifade edildiği gibi- sahâbî kavline verdiği önemi göstermektedir. O, *Muvatta*'da birçok hükme mesned olarak sahâbî fetvalarına yer vermekte,⁸⁶ bazen merfû rivâyete rağmen farklı deliller bulunması sebebiyle mevkûf rivâyeti tercih etmektedir.⁸⁷

Muvatta'daki rivâyetler fikhî açıdan incelendiğinde müellif Mâlik b. Enes'in mevkûf hadisi de merfû hadis gibi bir istinbat kaynağı olarak değerlendirdiği görülmektedir. Müellif, yeri geldiğinde merfû hadis gibi mevkûf hadisle amel etmiş/hükme varmıştır. Müellifin mevkûf hadisle istinbatına dair bazı misâller şunlardır:

Müellif, eserinin "Zekât" bölümünün "Mücevherat, Külçe Altın ve Anberin Zekâtı" bâbında sahabenin uygulamalarına yer vererek içtihadını mevkûf rivâyetler üzerine bina etmiştir. Müellif bu bâbta, sahabiden Hz. 'Âişe'nin, evinde baktığı kardeşinin yetim kızlarının süs için bulundurdukları mücevherlerinin⁸⁸ ve 'Abdullâh b. 'Ömer'in, kızlarına ve cariyelerine taktığı altın takıların zekâtını vermediğine⁸⁹ dair uygulamaları nakleder. O, bu mevkûf rivâyetleri naklettikten sonra süs eşyasının zekâtıyla ilgili, kullanılmayan külçe altın, altın veya gümüş cinsinden mücevhere her sene kırkta bir üzerinden zekât düştüğü, nisap miktarı olan yirmi dinar altın veya

Rabbi'l-âlemîn, thk.: Tâhâ 'Abdür-raûf (Beyrut: Dârü'l-cil, 1393/1973), 1/30-31, 4/123; İbn 'Abdîlberri, *Câmi'u beyâni'l-ilm ve fadhîhi ve mâ yenbeğî fi rivâyetihi ve hamlihi* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, 1402/1982), 345; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Beyhakî, *el-Medhal ile's-Süneni'l-kübrâ*, thk.: Muhammed 'Abdülkâdir Atâ (Kuveyt: Mektebetü dâri'l-Bâz, 1404/1984), 110; Veli Aba, "Usûl-i Hadisçiler Perspektifinden Hadislerin Yazıyla Kaydı Meselesinin Tespit ve Değerlendirmesi", *Turkish Studies*, 12/27 (2017), 1-18.

⁸⁵ Geniş bilgi için bk. Smain Khalidi, , *İmâm Mâlik ve Muvatta' Adlı Eseri*, 147-203.

⁸⁶ İbn 'Abdîlberri en-Nemerî, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, 345.

⁸⁷ Meselâ bk. *Muvatta*', "Salâtü'l-cemâ'at", 25-28.

⁸⁸ *Muvatta*', "Zekât" 10.

⁸⁹ *Muvatta*', "Zekât" 11.

iki yüz dirhem gümüş değerinden aşağı ininceye kadar zekâtının verilmeye devam edeceği hükmüne varır. Takı olarak kullanılmayıp bulundurulmuş süs eşyasının zekâtını da vermek icap ettiğini, sahibinin kullanacağı, ancak tamir ihtiyacından dolayı bekletilen külçe altın ve süs eşyalarına da zekât düşmeyeceğini ifade eden müellif, inci, misk ve anber gibi zinet eşyasının tamamının zekâttan muaf olduğunu belirtir.⁹⁰

Müellif, eserin “Talâk” bölümünün “Hür Kişinin Zıharı” bâbında, karısına “Seninle evlenirsem sırtın bana anamın sırtı gibi olsun.” diyen adama Hz. ‘Ömer’in, “Evlenirsen zıhar keffareti verinceye kadar karına yaklaşma!” diye emrettiğini naklederek bu meselede mevkûf hadislerle amel eder.⁹¹

Muvatta’ müellifi, “Büyü” bölümünün “Kölenin Malı” bâbında Hz. ‘Ömer’in, “Kim malı olan bir köleyi satarsa, bu mal satana aittir. Ancak müşteri malını da şart koşarsa, o zaman müşterinin olur.” fetvasını naklederek hükmü bu mevkûf hadis üzerine bina eder.⁹²

Müellif, “Zekât” bölümünün “Yetimlerin Mallarından Zekât Vermek ve Mallarını İşletmek” bâbında sahabîden ‘Ömer b. Hattâb’ın, “Yetimlerin mallarıyla ticaret yapın ki zekât onları yiyip bitirmesin.” beyanına⁹³ ve Hz. ‘Âişe’nin evinde baktığı yetimlerin mallarını onlar adına işleteceklere verdiği dair mevkûf rivâyetlere⁹⁴ yer verir. O, hükmünü bu mevkûf rivâyetler üzerine bina ederek yetki verilen velinin, yetimlerin mallarıyla onlar adına ticaret yapmasında bir mahzur olmadığını, eğer zarar ederse niyetinin samimi olmasından dolayı tazmin etmesi gerekmeyeceğini ifade eder.⁹⁵

*Muvatta’*daki mevkûf hadislerin fikhî mütalaasında dikkat çeken hususlardan birisi de, müellifin bazan ahad merfû hadisi terk ederek mevkûfla amel etmesi/hükme varmasıdır. Müellif Mâlik b.

⁹⁰ *Muvatta’*, “Zekât” 11/5.

⁹¹ *Muvatta’*, “Talâk” 20.

⁹² *Muvatta’*, “Büyü” 2.

⁹³ *Muvatta’*, “Zekât” 12.

⁹⁴ *Muvatta’*, “Zekât” 13, 14.

⁹⁵ *Muvatta’*, “Zekât” 15.

Enes'in ahad merfû hadisi terk ederek mevkûfla amel etmesine dair bazı misâller şunlardır:

“Hac” bölümünün “Temettu Haccı” bâbında sahâbîden Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan (v. 55/675) rivâyet edilen Resûlullah'ın temettu' haccı yaptığı, ashabın da onunla beraber bunu tatbik ettiğine dair merfû rivâyetten önce 'Ömer b. Hattâb'ın temettu' haccı yapmaktan nehyettiğine dair mevkûf rivâyete yer verilmiştir.⁹⁶ Bu durum, merfû rivâyete mutabık olmamasına rağmen mevkûf rivâyetin müellif tarafından bir istisna olarak değerlendirilebilir bulunduğunu göstermektedir. Müellifin tercih ettiği fikhî kaynaklardan birisinin 'Ömer b. Hattâb olduğu tespitinden hareketle bu rivâyete, 'Ömer b. Hattâb'ın Hz. Peygamber'i Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan daha iyi anlayabileceği kanaatinden hareketle ilgili bâbta yer verdiğini değerlendirmek mümkündür.

“Hac” bölümünün “İhramlı Kimsenin Kan Aldırabilmesi” bâbında Resûlullah'ın ihramlı iken Mekke yolunda Medine'ye daha yakın olan Lahyey Cemel mevkiinde başının üstünden kan aldıracağına dair⁹⁷ merfû hadisi derc eder. Bu rivâyetten sonra 'Abdullâh b. 'Ömer'in ihramda bulunan kimsenin mecbur kalmadıkça kan alıramayacağı fetvasına yer verir ve hükmünü bu mevkûf rivâyete bina ederek ihramlı kimsenin ancak zaruret halinde kan aldırabileceğini ifade eder.⁹⁸

Muvatta'daki mevkûf hadislerin fikhî tedkikinde müellifin eserine aldığı bazı mevkûf hadislerle amel etmediği/istinbatta bulunmadığı da görülmektedir. Müellif, sıhhat şartlarına uyan bu tür mevkûf hadislerle eserinde yer vermiş, ancak Kur'an ve diğer hadislerdeki delilleri göz önüne alarak farklı bir hükme varmış, onlarla amel etmemiştir. Meselâ: Eserin “Av” bölümünde “Sopa Ve Taşla Vurulan Avın Yenmesi” bâbında 'Abdullâh b. 'Ömer'in taş ile vuru-

⁹⁶ *Muvatta*, “Hac” 60.

⁹⁷ *Muvatta*, “Hac” 74.

⁹⁸ *Muvatta*, “Hac” 75.

lan ve ölen iki kuşu yenmemek üzere attığına⁹⁹ dair mevkûf hadis yer almaktadır. Ancak müellif kendi değerlendirmesinde, derc ettiği mevkûf hadisle amel etmeyerek sopa isabet ederek ölen av hayvanını yenmesinde bir sakınca olmadığına hükmeder. Bu hükmüne, “Ey iman edenler! Ellerinizle ve oklarınızla yakaladığınız av hayvanları ile de Allah sizi dener.”¹⁰⁰ âyetini delil göstererek insanın eli, ok ve silah cinsinden aletlerle elde ettiği her şeyi vurup öldürebileceği, bunların av olduğu, âyette böyle buyurulduğunu ifade eder.¹⁰¹

Muvatta' müellifi, birbirinden farklı hükümler taşıyan mevkûf hadislere de eserinde yer vermiştir. Müellifin, eserinde yer alan mevkûf hadisler arasındaki ihtilâfta tercihte bulunduğu da görülmektedir. Meselâ: Müellif, eserinin ilgili kısmında, salât-ı vustânın ikinci namazı olduğuna dair Hz. Âişe'den merfû bir rivâyete¹⁰² ve Hz. Hafsa'dan da mevkûf bir rivâyete¹⁰³ yer vermektedir. Müellif bu iki rivâyetin peşinden, Zeyd b. Sâbit'ten salât-ı vustânın öğle namazı olduğuna¹⁰⁴, Hz. 'Alî ve İbn 'Abbâs'tan da sabah namazı olduğuna dair¹⁰⁵ mevkûf rivâyetleri zikretmektedir.

Müellif, salât-ı vustânın ikinci namazı olduğuna dair merfû bir rivâyet bulunmasına ve buna eserinde mevzu ile ilgili bâbta yer vermesine rağmen mevkûf rivâyeti tercih etmiştir. Ancak değerlendirmesi bununla sınırlı kalmamış, o, farklı hükümler ihtiva eden mevkûf rivâyetler arasında tercihte bulunmuştur. Müellif, Hz. Hafsa'ya ait salât-ı vustânın ikinci namazı olduğuna ve Zeyd b. Sâbit'e ait öğle namazı olduğuna dair mevkûf beyanları ilgili bâba almasına rağmen, Hz. 'Alî ve İbn 'Abbâs'a ait orta namazın sabah namazı olduğuna dair mevkûf beyanları tercih etmiştir.¹⁰⁶ Hadis şârihlerinden İbn Hacer (v. 852/1449), Mâlik b. Enes'in bu tercihini, sabah

⁹⁹ *Muvatta'*, “Sayd” 1.

¹⁰⁰ Mâide,5/94.

¹⁰¹ *Muvatta'*, “Sayd” 3.

¹⁰² *Muvatta'*, “Salâtü'l-cemâ'at”, 25.

¹⁰³ *Muvatta'*, “Salâtü'l-cemâ'at”, 26.

¹⁰⁴ *Muvatta'*, “Salâtü'l-cemâ'at”, 27.

¹⁰⁵ *Muvatta'*, “Salâtü'l-cemâ'at”, 28.

¹⁰⁶ *Muvatta'*, “Salâtü'l-cemâ'at”, 28.

namazında kunut okunmasından, seferde kısaltma olmadığından ve iki sesli, iki sessiz namaz arasında bulunduğundan dolayı yaptığını belirterek İmam Şâfi'î'nin de aynı görüşte olduğunu ifade eder.¹⁰⁷

Sonuç

Muvatta', *Mâlik b. Enes tarafından te'lif edilmiş, sahih rivâyetleri ihtiva eden bir hadis ve fıkıh kaynağıdır*. Müellif, eserinde merfû sahih/makbul hadislerin fikhını ve uygulamasını yine sıhhatli mevkûf ve maktû rivâyetlerden de istifade ederek ortaya koymayı hedeflemiştir. Müellif, merfû hadislerin doğru anlaşılması ve uygulanması maksadına yönelik olarak sahâbe ve tâbiî beyanlarına kıymet atfetmiş, eserinde merfû hadislerden sonra râvi tabakâtı ve önem sırasına göre mevkûf, peşinden maktû rivâyetlere yer vererek re'yini bunlar üzerine bina etmiştir.

Muvatta' müellifi, merfû hadisleri müteakiben mevkûf hadislerle yer verdiği eserinde, merfû hadis tespit edemediği veya tespit ettiği merfû hadise yer vermediği durumlarda bâb başlıklarından sonra mevkûf hadise yer vermiştir. Müellifin bu tercih ve tertibi ve merfû rivâyet-mevkûf rivâyet arasında kurduğu irtibatı ile mevkûf hadise atfettiği değeri ortaya koymuştur.

Mâlik b. Enes, eserinde mevkûf hadislerle de merfû hadisler gibi senedli olarak yer vermiştir. Ancak eserde aralarında mevkûf rivâyetlerin de yer aldığı, sened zincirindeki kopukluğu ifade eden mürsel, munkatı', mu'dal hadisler de bulunmaktadır. Müellifin eserine bu rivâyetleri alması, isnadda kopukluğu bir rivâyet kusuru olarak görmediğini göstermektedir. Muhaddislerin çoğunluğu, aralarında mevkûfların da yer aldığı bu mürsel ve munkatı' hadislerin tamamının başka tarîklerden muttasıl isnâdı bulunduğu ve sahih olduğu kanaatindedir.

*Muvatta'*da, mevkûf rivâyetlere ait olanların da yer aldığı âli isnâdlar esere ayrı bir değer kazandırmaktadır. Müellifin eserine son şeklini verene kadar gözden geçirerek değişiklikler yapması ve

¹⁰⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beirut: Dârü'l-ma'rifê, ts.), 8/196.

rivayetleri seçmesi, eserdeki âli isnâdların güvenilirliğini artırmıştır. Muhaddislere göre en meşhur ve en sahîh âli isnâdlar *Muvatta*'da yer almaktadır.

Müellif, *Muvatta*'ın muhtevasında “amel-i ehl-i Medîne” mefhumuna işaret eden kendine has ifadeler kullanmaktadır. Eserin muhtevasında yer alan bu ifadeler ve rivayetler, *Muvatta*'a aynı zamanda Medine ehlinin eseri olma vasfı da kazandırmıştır.

Muvatta'da rivâyetlerin kaynağına göre merfû-mevkûf-maktû sırasıyla yer alması, müellifçe rivâyetlerin önem ve delil sıralamasını da ifade etmektedir. Eserdeki bu uygulama, aynı zamanda bir delil derecelendirmesidir.

Müellifin *Muvatta*'da, şartlarına uyan rivâyet bulunmadığı veya başka bir sebeple almaması sebebiyle merfû hadis bulunmadığı durumlarda, bâb başlığından sonra konuya mevkûf hadisle giriş yapmıştır. Müellifin bu uygulaması, mevkûf hadise atfettiği değeri ortaya koyan hususlardan birisidir.

Eserde, merfû hadislerde Hz. Peygamber'e izafeten kullanılan “şöyle dedi”, “şöyle yaptı”, “şunu nehyetti” gibi ifadeler, mevkûf hadislerde sahâbe için de kullanılmaktadır.

Muvatta'da yer alan mevkûf rivâyetlerden bazıları hükmen merfûdür. Eserde hükmen merfû sınıfına giren mevkûf rivâyetler, dolaylı olarak merfû rivâyetleri veya merfû hadislere istinad eden ahkâmı ilgili sahabî içtihadlarını ihtiva etmektedir.

Eserin muhtevasında yer alan mevkûf hadisler de sıhhat açısından bütüne ait genel değerlendirmeler içerisinde veya münferit rivâyetler hâlinde değerlendirilmiştir. *Muvatta*'ın muhtevasındaki mevkûf hadisleri de ihtiva eden genel değerlendirmelerinden birisi eserin isnadının geneline hâkim olan râvi silsilesine dairdir. Muhaddisler, en sahîh isnâdların *Muvatta*'da bulunduğu kanaatinde-dir.

Mâlik b. Enes, *Muvatta*'ı geniş çaplı ihtisara tabi tutmuş ve sıhhat açısından daha güçlü rivâyetleri tercih etmiştir. Eserdeki mevkûf rivâyetler de müellifin ihtisar neticesi muhtevada yer verdiği rivâyetler arasındadır.

Muvatta' müellifi ve onun görüşlerini benimseyenlere göre eserdeki -mevkûfların da yer aldığı- bütün hadisler sahihtir. Mâlikî mezhebine mensup âlimler, *Muvatta'*ı sahih hadis kaynakları arasında ilk sıraya koymuştur. Âlimlerin genel kanaatine göre sıralaması Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinden sonradır.

*Muvatta'*ın muhtevası, bâb tasnifi ve Medine ehlinin ameline dair meseleler, onu aynı zamanda fikhî yönü zengin bir hadis kaynağı hâline getirmiştir. Müellifin, fikhî mülâhazayla te'lif ettiği eserinde merfû hadisler kadar mevkûf hadislere de yer vermesi, sahâbî beyanına verdiği önemi göstermektedir. O, eserde birçok hükme mesned olarak sahâbî fetvalarına yer vermiş, bazen merfû rivâyete rağmen farklı deliller bulunması sebebiyle mevkûf rivâyeti tercih etmiştir.

*Muvatta'*daki mevkûf hadislerin fikhî incelemesinde, müellifin eserine aldığı bazı mevkûf hadislerle amel etmediği görülmektedir. Müellif, sıhhat şartlarına uyan bu tür mevkûf hadislere eserinde yer vermesine rağmen Kur'an ve diğer hadislerdeki delilleri göz önüne alarak farklı bir hükme varmıştır.

Muvatta' müellifi, birbirinden farklı hükümler taşıyan mevkûf hadislere de eserinde yer vermiş, bu hadisler arasında ihtilâf olması durumunda tercihte bulunmuştur.

Yukarıda sıralanan tespitler, *Muvatta'*ın önemli ölçüde mevkûf hadis ihtiva ettiğini, bunların eserde merfû hadisler gibi müsned olarak rivâyet olunduğunu, sıhhat şartlarını taşıdığını ve müellif için merfû hadislerin fikhinin tahricinde veya fikhî bir konu ile ilgili merfû hadis bulunmadığı durumlarda önemli istinbât ve istidlâl kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Aba, Veli, "Usûl-i Hadisçiler Perspektifinden Hadislerin Yazıyla Kaydı Meselesinin Tespit ve Değerlendirmesi", *Turkish Studies*, 12/27 (2017), 1-18.

Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. 6 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.

- Aydınlı, Abdullah. “Merfû”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/180-181. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Aydınlı, Abdullah. “Merfû”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/437-438. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. ‘Alî. *el-Medhal ile’s-Süneni’l-kübrâ*. Thk.: Muhammed ‘Abdülkâdir Atâ. Kuveyt: Mektebetü dâri’l-Bâz, 1404/1984.
- Buhârî, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâ’îl. *el-Câmi’u’s-sahih*. 8 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Mevkûf Hadisler ve Değeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993.
- Çap, Sabri. *Hadis İlminde Merfû-Mevkûf İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. ‘Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbüri. *Ma’rifetu ‘ulûmi’l-hadis ve kemmiyyeti ecnâsihi*. Şerh ve tahkik: Ahmed b. Fâris es-Selûm. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1424/2003.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. 5 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Ebû Nu’aym el-İsfehânî, Ahmed b. ‘Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mihrân, *Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ*. 10 cilt. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1409/1988.
- Ebû Zehre, Muhammed. *el-İmâm Mâlik: Hayâtuhû ve ‘Asruhû-Ârâuhû ve Fıkhu*. Kahire: 1365/1952.
- Fesevî, Ebû Yûsuf Ya’kûb b. Süfyân, *Kitâbü’l-Ma’rife ve’t-târih*. Thk.: Ekrem Ziyâ ‘Ömerî. 4 cilt. Medine: Mektebetü’d-dâr, 1410/1990.
- Görmez, Mehmet. “Fikhü’l-Hadis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/547-549. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. ‘Alî b. Sâbit. *el-Kifâye fi ‘ilmi’r-rivâye*. Kahire: Dâru’l-kütübi’l-‘Arabî, 1392/1972.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. ‘Alî b. Sâbit. *Târîhu Bağdâd*. 14 Cilt. Beyrût: Dâru’l-kütübi’l-‘ilmiyye, ts.

- İbn 'Abdîlberri, Ebû 'Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muhammed. *Câmi'u beyânî'l-ilm ve faflîhî ve mâ yenbeğî fî rivâyetihî ve hamlihî*. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-İslâmiyye, 1402/1982.
- İbn 'Abdîlberri, Ebû "Ömer Yûsuf b. 'Abdillâh. *Tecrîdü't-Temhîd li-mâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd-et-tekassî li-hadîsî'l-Muvattai' ve şuyûhi'l-Îmâm Mâlik*. Kahire: 1350/1931.
- İbn 'Abdîlberri, Ebû 'Ömer Cemâleddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muhammed. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. Nşr.: Mustafa b. Ahmed el-'Alevî 26 cilt. Vizâretü'l-evkâf ve's-şuûni'l-İslâmiyye, 1387/1967.
- İbn 'Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed Tûnûsî. *Keşfü'l-muğattâ mine'l-me'ânî ve'l-elfâz el-vâkı'a fi'l-Muvatta'*. Tunus: Dârü's-selâm, 1427/2006.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî. *Nüzhetü'n-nazar fî tavzihi Nuḥbeti'l-fiker*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1409/1989.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî. *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 13 cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rifet, ts.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî. *Hedyu's-sârî Mukaddimetu Fethu'l-bârî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Bulak: 1031.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr. *Îlâmü'l-muvaḳḳi'in 'an Rabbi'l-âlemîn*. Thk.: Tâhâ 'Abdürraûf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-cil, 1393/1973.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim. *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*. Thk.: 'Abdülkâdir Ahmed Atâ. Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, 1408/1988.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünenü İbn Mâce*. 2 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- İbnü's-Salâh, Ebû 'Amr Takıyyüddîn 'Osmân b. Salâhiddîn 'Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Risâle fî vasli'l-belâğâti'l-erba'a fi'l-Muvatta'*, Nşr.: Ebü'l-Fazl 'Abdullâh b. Muhammed b. Sıddîk - 'Abdülfettâh Ebû Gudde, Tâhir el-Cezâirî,

- Tevcihü'n-nazar (Nşr.: 'Abdulfettâh Ebû Gudde, II içinde). Halep: 1416/1995.
- İbnü's-Salâh, Ebû 'Amr Takıyyüddîn 'Osmân b. Salâhiddîn 'Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Ulûmu'l-hadîs*. Thk.: Nüreddîn Itr. Dimaşk: Dâru'l-fikr, 1406/1986.
- Kandemir, Yaşar, "el-Muvatta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/416-418. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Khalidi, Smain. *İmâm Mâlik ve Muvatta' Adli Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Kâdi 'İyâz, Ebû'l-Fazl 'İyâz b. Mûsâ b. 'İyâz el-Yahsubî. *Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik li-ma'rifeti a'lâmi mezhebi Mâlik*. Nşr.: Muhammed b. Tâvî et-Tancı. 8 cilt. Rabat: 1383/1965.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis İstılahları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Mâlik b. Enes, Ebû 'Abdillâh Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*. 2 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. 3 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Nesâî, Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb. *Sünenü'n-Nesâî*. 8 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref. *Tehzibu'l-esmâi ve'l-lügât*. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.
- Özdemir, Recep. *İmâm Malik ve Sahâbe Kavline Yaklaşımı*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. 'Abdirrahmân b. Muhammed. *Fethu'l-muğîs bi şerhi Elfiyyeti'l-hadis li'l-'Irâkî*. Thk.: 'Alî Hüseyin 'Alî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İmâm et-Taberî, 1412/1992.
- Sezgin, Fuat. *Buhârî'nin Kaynakları*. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2000.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed. *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. Thk.: 'Abdül-

- vehhâb 'Abdüllatif. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-hadise, 1385/1966.
- Süyûtî, Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Tenvîru'l-havâlik 'alâ Muvatta'i Mâlik*. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002.
- Şâfiî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. Thk.: Ahmed Muhammed Şâkir. Kâhire: Matbaatü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1358/1939.
- Târık b. İvâdullâh, Ebû Mu'âz b. Muhammed. *Şerhu lügati'l-muhaddis*. Cize: *Mektebetü İbn Teymiyye*, 1422/2002.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünenü't-Tirmizî*. 5 cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Toksarı, Ali. "Hadis İlmi Açısından Sahâbî Kavli ve Değeri". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1985), 339-357
- Tokpınar, Mirza. "el-Musannef". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/236-237. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Yılmaz, Muhammet. *Mevkûf Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Yılmaz, Rahile. *Modern Hadis Tartışmaları Bağlamında Muvatta'daki Mürsel Rivâyetler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Thk.: Şuayb el-Arnaûd-Muhammed Nu'aym el-'Arkûsî. 25 cilt. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1405/1984.
- Zürkânî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Abdülbâkî b. Yûsuf. *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvatta'i'l-İmâm Mâlik*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987.

Mawqūf Ḥadīth in Muwaṭṭa and Its Evaluation in Terms of Ḥadīth Science

Summary

Al-Muwaṭṭa is a source of ḥadīth and fiqh, which contains ṣaḥīḥ narrations and was quoted by Mālik b. Anas. There is a significant amount of mawqūf ḥadīths in the al-Muwaṭṭa and some of them are marfū' ḥadīths. According to the author Mālik b. Anas and those who adopt his views, all the hadiths in al-Muwaṭṭa, and therefore the mawqūf ḥadīths in their content are ṣaḥīḥs. The fact that the author has included mawqūf hadiths as well as marfū' ḥadīths in his work, which he wrote with fiqhī purpose, shows the importance he attaches to the word of the Companions. He uses the Companions' view as a basis for many judgments in al-Muwaṭṭa, and sometimes he prefers the mawqūf narration due to the presence of different evidence despite the marfū' narrations. Although the author sometimes includes some mawqūf ḥadīths in his work that comply with the conditions of health, he came to a different judgment by taking the evidence in the Qur'ān and other ḥadīths into consideration and did not act with them.

The author of al-Muwaṭṭa, in his study, where he includes mawqūf ḥadīths following the marfū' ḥadīths, has included mawqūf ḥadīths after the chapters when he cannot determine the marfū' ḥadīths or when he does not include the marfū' ḥadīths he has identified.

Mālik b. Anas took the mawqūf ḥadīths in his work, just like the marfū' ḥadīths. However, there are also ḥadīths in the study, including narrations of mawqūf, and a break in the chain of narration. The fact that Mālik b. Anas received these narrations in his study shows that he did not consider the disconnection in the attribution as a narration fault. The majority of muḥaddiths agree that all of these ḥadīths are valid and authentic in other ways.

In al-Muwaṭṭa, high transmitted chains, including those belonging to mawqūf narrations, add a special value to the study. The author's use of unique expressions pointing to the notion of "action

of the people of Medina" in the content of al-Muwaṭṭa also gave the work the quality of being the study of the people of Medina.

The fact that the accounts take place in the order of marfū', mawqūf, and maqtū' according to the source of the narrations in al-Muwaṭṭa also expresses the importance and evidence order of the narrations by the author. In the study, expressions such as "he said this", "he did this", "he prohibited that" used in reference to the Prophet (peace be upon him) in the prophet's ḥadīths are also used for companions in mawqūf ḥadīths. The content of the al-Muwaṭṭa, the classification of the chapter and the issues related to the deeds of the people of Medina made it a rich source of ḥadīths with a fiqh aspect.

The findings in the article reveal that al-Muwaṭṭa contains mawqūf ḥadīths to a great extent, that they are narrated as musnads like marfū' ḥadīths, that they carry the conditions of health, and that marfū' ḥadīths are an important source of inference for the author in the deviation of the fiqh or when there is no marfū' ḥadīth on a legal issue.

Keywords: Ḥadīth, al-Muwaṭṭa, mawqūf ḥadīth, riwāyah al-ḥadīth, dirāyah al-ḥadīth, fiqh al-ḥadīth